

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Tim Friberg Wilander

Uppenbart oförsvarligt?

När nödvärnssituationer präglas av maktobalans

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: VT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	6
1.4 Metod och perspektiv	7
1.5 Material	8
1.6 Forskningsläge	8
1.7 Disposition	9
2 NÖDVÄRNETS GRUNDER	10
2.1 Objektiva och subjektiva ansvarsfrihetsgrunder	10
2.2 Nödvärns negativa rekvisit	11
2.3 Nödvärnsexcess	13
3 FINNS DET OMSTÄNDIGHETER SOM GÖR ATT DET INTE ÄR UPPEBART OFÖRSVARLIGT ATT BRUKA VAPEN MOT EN OBEVÄPNAD ANGRIPARE?	14
3.1 Översikt	14
3.2 Försvarlighetsbedömningen vid livsfarligt våld	14
3.3 Försvarlighetsbedömningen vid nyttjande av vapen	17
3.4 Hur kan vapen användas på ett sätt som inte innebär livsfarligt våld?	19
4 ÄR DET UPPEBART OFÖRSVARLIGT ATT TA TILL ÖVERVÅLD I FLERA-MOT-EN-SITUATIONER?	22
4.1 Översikt	22
4.2 Generellt om flera-mot-en-situationer	22
4.3 Utilitarism i bedömningen?	26

4.4 Kan grövre nödvärnsvåld rättfärdigas av att det fanns angripare som den angripne inte vid tillfället var medveten om?	26
5 SLUTSATSER	28
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Summary

The right to self-defence is regulated in chapter 24 § 1 of the Swedish Penal Code. The type which is relevant to this paper is the one concerned with current or imminent criminal attack on a person or property which is found in the first point of the paragraph. Self-defence is an objective ground for discharge of liability. For the act of self-defence to not be considered obviously unjustified the invoker of self-defence must balance the defensive action in regard to the attack. To do so requires an assessment concerning the nature of the attack, the significance of the subject of the attack and other relevant considerations pertaining to the circumstances. An act of self-defence is to be considered illegal if the act clearly deviates from what was necessary to ward off the attack or if there is an obvious incongruity between the act and the threat of damage faced by the attack. A wide margin should be allowed for this assessment. This being said, violence caused by the use of weapons have a tendency to be assessed as obviously unjustifiable.

Significant responsibility is placed on the individual who uses lethal violence to first have considered the proportionality of the action in regard to the attack. The evaluation of possible alternative actions are here key. This assessment shall be done objectively. How hard-pressed the situation was shall be evaluated based on the circumstances of the location at the occurrence in combination with the possibility of the attacked to have resorted to less severe forms of violence.

By analysing the current legal position I reach two primary conclusions in this paper. The first one being that resorting to gun usage in self-defence should not automatically be equated with lethal violence. Instead it should be understood as a factor which strongly influences the difference in strength between attacker and attacked. The second conclusion is that a numerically inferior individual who is the target of an attack may have a

right to resort to a higher degree of violence aimed at a particular attacker than what would have been deemed legal in a one-on-one-situation if the purpose behind the act is to convince other assailants to abort their attacks.

Taken together this leads me to the overall conclusion that the current legal position is well suited to the task of dealing with new, previously untested scenarios that reality might provide for it.

Sammanfattning

Nödvärnsrätten regleras i 24 Kap. 1 § BrB. Den typen som är relevant för uppsatsen är nödvärn i förhållande till ”ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,” vilken regleras i punk 1. Nödvärn är en objektiv ansvarsfrihetsgrund som kräver att brukaren gör avvägningar mellan angrepp och försvar för att handlingen inte skall anses som uppenbart oförsvarlig. Detta kräver en helhetsbedömning där hänsyn skall tas till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt. Huruvida en nödvärnshandling håller sig inom ramen för det tillåtna bedöms enligt två aspekter; om åtgärden klart avviker från vad som var nödvändigt för att avvärja angreppet eller om det föreligger ett uppenbart missförhållande mellan handlingen och den av angreppet hotade skadan. En stor marginal skall vid bedömningen ges vad beträffar nödvärnsvåld. Våld som har brukats med vapen har dock lätt för att bli bedömt som uppenbart oförsvarligt.

Vid livsfarligt våld ställs stort ansvar på individen som har begagnat sig av det att på ett rättsenligt sätt först ha avvägt sin handling. För detta ändamål är det högst aktuellt att den angripne har bedömt möjliga alternativa handlingssätt. Detta skall ske utifrån objektiva utgångspunkter. Hur trängd en situation var skall bedömas utefter platsens förhållanden i kombination med om mindre ingripande våld kunde ha nyttjats.

Genom att analysera det rådande rättsläget når jag i uppsatsen två primära slutsatser. Den första är att vapennyttjande i nödvärnssituationer inte automatiskt skall likställas med våld utan snarare förstås som en faktor som starkt påverkar styrkeskillnaden mellan angripare och angripnen. Den andra är att en numerärt underlägsen angripnen person i en nödvärnssituation kan ha rätt att ta till ett grövre våld som är begränsat till en av angriparna, även om detta hade varit att anse som uppenbart oförsvarligt i en en-mot-en-

situation, om syftet därmed är att få de andra angriparna att avbryta sitt angrepp.

Tillsammans leder dessa två slutsatser mig till den övergripande slutsatsen att det rådande rättsläget överlag får anses väl lämpat att hantera nya och oprövade scenarion som verkligheten kan komma att erbjuda.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv I
Prop.	Regeringens proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Nödvärn är ett ämne som de flesta personer lär ha funderat på någon gång under sitt liv. Behovet av att försvara sig vid ett uppfattat angrepp är en fundamental konsekvens av att vara vid liv och är något som vi tydligt kan identifiera även i djurvärlden. I ett samhälle där ramarna för vad som anses tillåtet att göra i nödvärn är rättsligt reglerat bör det sålunda finnas ett generellt intresse bland befolkningen, även utanför den minoritet som utgörs av jurister, att ha klart för sig vad som är att anse som en tillåten nödvärnshandling. Rimligheten i att få möta våld med våld i nödvärn är troligen få som ifrågasätter men hur skall man egentligen förhålla sig till nödvärnssituationer som präglas av en maktobalans vad gäller de involverades våldskapacitet?

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur väl lämpat det rådande rättsläget är för att ge ledning gällande ansvarsfrihet vid nödvärn mot ett påbörjat eller överhängande angrepp där allvarligt våld hotar en person i situationer där maktobalans föreligger mellan angripare och den angripna. Detta skall åstadkommas genom att undersöka hur väl rätten skyddar och begränsar den utsatta individen givet särskilda omständigheter. Rättslagets förutsebarhet är här av central betydelse. På så sätt kan även en klarare bild fås gällande gränstragningen för vad som anses som uppenbart oförsvarligt nödvärnsvåld.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Då en genomgång av alla nödvärnsscenario som kan uppstå vid ett påbörjat eller överhängande angrepp på en person varken är möjligt eller önskvärt inom utrymmet för uppsatsen har jag valt att begränsa mig till två scenarion. Dessa valdes av den enkla anledningen att jag vid ansamlandet av material

själv ställde frågorna utan att finna konkreta svar. För att uppnå uppsatsens syfte skall därför följande frågeställningar besvaras:

- Finns det omständigheter som gör att det inte är uppenbart oförsvarligt att bruka vapen mot en obehäpnad angripare?
- Kan en angripen person som är i numerärt underläge, utan att det anses som uppenbart oförsvarligt, fokusera sitt nödvärnsvåld mot en av angriparna och således orsaka denne mer skada än vad som hade varit tillåtet i en en-mot-en-situation om syftet därmed är att få resterande angripare att avbryta angreppet?

Uppsatsens fokus kommer således att placeras på rekvisitet för vad som är att anse som ”uppenbart oförsvarligt” i dessa nödvärnsscenario. Andra ansvarsfrihetsgrunder kommer inte att tas upp och jag kommer att förhålla mig till svensk rätt då syftet med uppsatsen är att undersöka det aktuella rättsläget i det svenska samhället. Ingen närmare diskussion kommer således att föras gällande huruvida en nödvärnshandling ändå kanske skulle ursäktas om den angripne *svårligen kunde besinna sig*. Det är av större vikt för legalitetsprincipens krav på förutsebarhet att kartlägga vad som är tillåtet än vad som man kan komma undan med.

1.4 Metod och perspektiv

I uppsatsen använder jag mig av den rättsdogmatiska metoden¹ då jag kommer att utreda och analysera gällande rätt. Detta innebär att jag kommer att söka svar på mina frågeställningar utifrån lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Doktrinen viktiga roll att diskutera och kritisera rättspraxis² kommer att ligga i centrum för min uppsats.

Rättssäkerhet vad gäller nödvärn är av stor vikt för min uppsats. Det är av fundamental betydelse att lagen är förutsebar för att den skall kunna erbjuda dess syftade skydd till individerna som utgör beståndsdelarna i samhället. Att undersöka hur väl rådande rätt kan användas för att ge svar på det

¹ Nääv & Zamboni s. 21, 26.

² Nääv & Zamboni, s. 34 – 35.

rättsliga läget vid mer specifika omständigheter blir därför viktigt. Ett sådant rättssäkerhetsperspektiv kan idealt ge framtida brottsoffer ledning gällande lämpliga gränser för fredandet av sig själv och andra.

1.5 Material

Materialet som har använts består av lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Fokus har legat på de två senare av den anledning att det är från rättspraxis som specifika scenarion bedöms varefter slutsatserna däri nådda sedan diskuteras i doktrinen. Stor inspiration till uppsatsen har tagits av artiklar där skarp kritik riktas mot utgången i diverse rättsfall eftersom de därmed har belyst rättsområdets svårigheter och på så vis demonstrerat existensen av tolkningsmässiga gråzoner av stor vikt för utgången i rättsfall.

De rättsfall som jag lyfter fram i min uppsats är främst sådana som har diskuterats inom doktrin. Särskilt intressanta har varit de rättsfall där HD:s slutsatser har mött stark kritik såsom av bland annat Martin Borgeke³. Från dessa mål, liksom från den analys av dem som har förts i doktrinen kan utvinnas ledning där ingen specifik sådan finns för de exakta omständigheterna i fråga.

1.6 Forskningsläge

Litteraturen ger en bild av att forskningen är tämligen enig om de generella reglerna för nödvärn vid angrepp på person. Denna bild cementeras av att den från en rättspraxissynpunkt i allmänhet och prejudikatbildning i synnerhet förlitar sig på rättsfall som många gånger är decennier gamla men som fortfarande i allra högsta grad är aktuella. I den i avsnitt 1.5 refererade artikeln poängterar Borgeke, i koppling till den då nya HD-domen i NJA 2009 s. 234 samt NJA 2005 s. 237, att han tvivlar på att fler liknande rättsfall kommer att tas upp då ”rimlig vägledning för hantering av

³ Nödvärnsrätten vid allvarliga angrepp på person. En ny HD-dom med skiljaktig mening, Juridisk tidskrift 2009-10 NR 3.

invändning om nödvärn i fall då allvarligt våld har tillgripits” i och med dessa har getts av HD.⁴ Att detta är liktydigt med att prejudikaten åtnjuter brett stöd i alla aspekter från forskningsvärlden är dock inte sagt. Kritik, bland annat i samma artikel, har riktats mot HD:s slutsatser vad gäller bedömningen av de specifika situationerna. Man kan således säga att även om det får anses råda enighet kring de generella reglerna för nödvärn är dess tillämpning vad gäller den bedömning som skall göras mer ifrågasatt.

Slutligen är det även värt att notera en diskussion, som bland annat förts av Petter Asp i sitt kapitel i boken *Lika inför lagen? Rätten ur ett genusperspektiv* gällande huruvida nödvärnsrätten är snedvriden då den utgår ifrån ett manligt perspektiv vilket får allvarliga konsekvenser för kvinnor när de åberopar den som en ansvarsfrihetsgrund.⁵ Betydande forskning med liknande genusperspektiv förs även på internationell nivå.⁶

1.7 Disposition

Uppsatsen är indelad i fem kapitel. I det första efter inledningen kommer jag redogöra för de relevanta nödvärnsrättsliga grunder för att ge läsaren en stabil grund inför kapitel tre och fyra som kommer att behandla varsin av mina frågeställningar. Jag kommer i dessa två integrera min analys med huvudtexten. Därefter kommer det femte och avslutande kapitlet där jag väver ihop mina slutsatser från kapitel tre och fyra vilket leder till att uppsatsens syfte besvaras.

⁴ Borgeke, s. 588.

⁵ Vad uppsatsen beträffar har denna diskussion dock enbart en indirekt influens på så sätt att den starkt bidrog till utformandet av den första frågeställningen.

⁶ Asp, s. 85.

2 Nödvärnets grunder

2.1 Objektiva och subjektiva ansvarsfrihetsgrunder

24 kapitlet 1 § BrB reglerar nödvärn. Detta är en objektiv ansvarsfrihetsgrund,⁷ med vilket menas att ansvar för gärningen är att anse som tillåten, och således inte straffbar, trots att den uppfyller rekvisiten i en brottsbeskrivning.⁸ En konsekvens av den objektiva ansvarsfrihetsgrundens natur är att en person kan frikännas från handlingar som denne inte var medveten om utgjorde nödvärn.⁹

Det är åklagaren som har bevisbördan att styrka att en gärning inte har företagits i nödvärn.¹⁰ Det som krävs är att åklagaren ”förebringa så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad”.¹¹ Åklagaren kan dock vid okonkretiserade eller allt för orimliga invändningar om nödvärn ofta styrka sitt åtal utan att behöva ta till någon ”egentlig bevisning” i nödvärnsfrågan.¹²

Det finns fyra olika områden där rätt till nödvärn föreligger. Området som är relevant för den här uppsatsen innefattas av punkt 1 i 24:1 BrB som ger rätt till nödvärn mot:

”ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.”¹³

Vad gäller angrepp på person så är det enbart fysiska angrepp som avses.¹⁴

Det är viktigt att notera att det måste vara fråga om ett brottsligt angrepp

⁷ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 68.

⁸ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 67.

⁹ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 68. Se även Prop. 1993/94:130 s. 31.

¹⁰ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 74.

¹¹ Se NJA 1990 s. 210. se även Asp, Ulväng & Jareborg s. 267 – 268.

¹² Prop. 1993/94:130 s. 30.

¹³ Nödvärn är med andra ord inte tillåtet mot en avslutad gärning. Hämnad innefattas således inte av nödvärnsrätten. Jfr Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 69.

¹⁴ Halén & Olsen, s. 15.

för att ge rätt till nödvärn, vilket innebär att såväl de objektiva som de subjektiva brottsrekvisiten måste uppfyllas av angriparens gärning.¹⁵

Någon som felaktigt tror att de objektiva rekvisiten är subjektivt täckta, i det här fallet alltså att ett angrepp på en person antingen är påbörjat eller överhängande när så inte är fallet, kan dock, i enlighet med täckningsprincipen, ändå komma att åtnjuta subjektiv ansvarsfrihet och således gå fri från fällande dom. Detta benämns putativt nödvärn.¹⁶ På samma sätt kan putativt nödvärn även bli aktuellt vid handlingar begångna mot ett avslutat angrepp. Så är fallet då det inte alltid är enkelt att korrekt bedöma om ett angrepp verkligen är avslutat eller om fortsatt brottsligt angrepp är överhängande.¹⁷

2.2 Nödvärns negativa rekvisit

Enligt 24:1 BrB utgör en gärning begången i nödvärn brott om:

”den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.”

För att en gärning skall räknas som nödvärn måste den troligen dessutom vara en försvarsåtgärd riktad mot angriparen personligen eller något av dennes intressen.¹⁸

De negativa rekvisit som lagtexten lägger fram är centrala för uppsatsens syfte och frågeställningar eftersom det är med dem som gränsdragningen mellan tillåtet och otillåtet nödvärnvåld avgörs. Med angreppets beskaffenhet åsyftas omständigheter såsom angripare och den angripnas fysiska och psykiska egenskaper, eventuell beväpning samt hur akut situationen i fråga är. Större krav ställs således på den som besitter ”särskilda förutsättningar att klara ett angrepp” liksom den som tillåts mer handlingstid. Det angripnas betydelse åsyftar vilket intresse som är

¹⁵ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 69. För mer specifikt om täckningsprincipen se exempelvis Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 103.

¹⁶ Borgeke & Månsson, s. 444 – 445. Se även Ågren, Leijonhufvud & Wennberg s. 112.

¹⁷ Borgeke & Månsson, s. 453.

¹⁸ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 215. Jfr Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 72.

angripet. Man kan således rättfärdiga grövre våldshandlingar i en situation där liv riskeras än i situationer där det som riskeras är en spark på benet. Omständigheter i övrigt är ett senare tillkommet rekvisit som kan anses utgöra en påminnelse om att en helhetsbedömning skall göras av domstolarna samt ger dem viss frihet att själva avgöra vilka omständigheter som skall ges betydelse i det individuella fallet.¹⁹ Med andra ord så åtnjuter vi idag en relativ nödvärnsrätt som kräver att avvägningar görs mellan angrepp och försvar.²⁰ En följd av detta är att trots att det anses som en grundprincip att man har rätt att stanna kvar på platsen och försvara sig i en nödvärnssituation så kan omständigheterna innebära att man då saknar rätten att försvara sig till den grad som är nödvändig.²¹

HD har konstaterat att slutsatsen gällande huruvida en nödvärnsgärning är att anse som inom ramen för det tillåtna och alltså inte uppenbart oförsvarlig skall bedömas enligt två aspekter:

”[O]m nödvärnsåtgärden klart avviker från vad som hade behövts för att angreppet skulle kunna avvärjas”

eller

*”om det föreligger ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotar genom angreppet”.*²²

För försvarlighetsbedömningen är det alltså inte nog att bara beakta den skada som nödvärnsvåldet innebar. Därtill måste även beaktas vilka risker det innebär.²³ Denna relativitet innebär dock även att det ibland är tillåtet för den angripne att göra mer än vad som krävs för att avbryta ett pågående eller överhängande angrepp så länge handlingen inte klart avviker från vad situationen kräver.²⁴ Från förarbeten framgår, vilket även har bekräftats av HD i ett antal domar, om än möjligen inte helt reflekterat av tings- och hovrätters rättstillämpning, att en relativt bred marginal till

¹⁹ Borgeke & Månsson, s. 459 – 460.

²⁰ Halén & Olsen, s. 18.

²¹ Borgeke & Månsson, s. 459. Se även Asp, Ulväng & Jareborg, s. 217 – 218.

²² Borgeke & Månsson, s. 459. Se diskussionen av NJA 2005 s. 237 i avsnitt 3.2 för ett mer omfattande citat från ursprungskällan.

²³ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 218.

²⁴ Borgeke & Månsson, s. 459.

förmån för den angripne skall ges vad gäller bedömningen huruvida denne har hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten.²⁵

2.3 Nödvärnsexcess

Om en domstol kommer till slutsatsen att en nödvärnsgärning var uppenbart oförsvarlig enligt de ovan framlagda kriterierna har gärningspersonen gjort sig skyldig till excess med följden att gärningen inte anses tillåtlig. Personen kan trots detta ändå komma att åtnjuta ansvarsfrihet om denne bedöms ha svårligen kunnat besinna sig.²⁶ Det är detta som något missvisande ofta kallas för nödvärnsexcess.²⁷

Då det är frågan om en subjektiv ansvarsfrihetsregel innebär detta att den bara ges betydelse för de som den föreligger hos. Således är det fullt möjligt, i en situation där flera har gjort sig skyldiga till excess i samma handlande, att några fälls medan andra frias.²⁸

Huruvida någon svårligen kunde besinna sig vid excess är ett fascinerande område som tyvärr inte ryms inom ramen för den här uppsatsen och således inte kommer att beskrivas närmare. För den intresserade läsaren kan jag rekommendera artikeln *Nödvärnsexcess med livsfarligt våld* av Dennis Martinsson.²⁹

²⁵ Borgeke, s. 572. Se även Prop. 1993/94:130 s. 30 liksom SOU 1953:14 s. 377.

²⁶ 24:6 BrB.

²⁷ Borgeke, s. 583.

²⁸ Borgeke & Månsson, s. 447.

²⁹ Publicerad i Juridisk tidskrift 2010/11 nr. 1. Artikeln diskuterar nödvärnsexcess med NJA 2009 s. 234 som utgångspunkt.

3 Finns det omständigheter som gör att det inte är uppenbart oförsvarligt att bruka vapen mot en obeväpnad angripare?

3.1 Översikt

I det här avsnittet skall jag redogöra för slutsatserna jag har nått vad gäller frågan hur vapen³⁰ får användas mot en obeväpnad angripare. Min analys härom är baserad på rättspraxis och doktrin som diskuterar denna vilken till någon del kan bidra till att skänka en klarare bild av det gällande rättsläget.

3.2 Försvarlighetsbedömningen vid livsfarligt våld

Vad gäller gränserna för användandet av livsfarligt våld³¹ i nödvärnsyfte så kan ledning fås av NJA 2005 s. 237³². I fallet i fråga fälldes en man, D.D, för dråp, trots invändning om nödvärn, då han under ett knivbråk som uppstod till följd av ett möte på en offentlig plats angående en pengabetalning hade ihjäl sin angripare med fem knivstick.

HD konstaterade i fallet följande:

”Nödvärnsbestämmelsen innebär inte att dödligt våld av det slag D.D. använde aldrig kan vara tillåtet. Förutsättningarna är emellertid dels att den angripne befinner sig i ett så trängt läge att sådant våld inte klart avviker från vad som behövs för att avvärja angreppet, dels att det brottsliga angrepp som våldet avser att avvärja är direkt livshotande eller annars riktar sig mot något synnerligen viktigt intresse.

[...]

Det måste härvid, trots den marginal till förmån för den angripne som förarbetena talar om, vid användande av dödligt våld ställas höga krav på att något alternativ för att avvärja angreppet inte förelegat för att våldet inte skall anses vara uppenbart oförsvarligt (jfr artikel 2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna).”

³⁰ Exempelvis knivar och skjutvapen.

³¹ Här menat våld som riskerar död.

³² Framöver kallat ”Knivfallet”.

Vad gäller det dödliga nödvärnsvåldet så etableras här en ram för försvarlighetsbedömningen. Med detta sagt så är det av betydelse att man inte gör misstaget att utgå ifrån att ett förhållandevis tydligt ramverk innebär att den helhetsbedömning som skall göras för att avgöra huruvida en nödvärnshandling är att anse som uppenbart oförsvarlig eller inte³³ även den är okomplicerad. Knivfallet är i sig ett illustrativt exempel på detta då HD:s majoritet kom till en helt annan slutsats än minoriteten gällande huruvida nödvärnsvåldet i fråga var att anse som uppenbart oförsvarligt. Medan båda menade att det inte förelåg ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den av angreppet hotade skadan³⁴ så ansåg majoriteten att det för D.D fanns alternativa handlingsätt som han kunde ha nyttjat då hans situation inte var tillräckligt trängd för att rättfärdiga det dödliga våld som han begagnade sig av. Minoriteten menade dock att detta inte var tillräckligt visat för att man skulle komma till en sådan slutsats.

I domen konstateras att prövning gällande möjliga alternativa handlingsätt för att avvärja angreppet skall ske utifrån objektiva utgångspunkter. Det som skall beaktas vid bedömningen av hur trängt ett läge var listar domstolen som:

”förhållandena på platsen, inbegripet möjligheterna att bege sig därifrån och att påkalla hjälp, samt hans möjlighet att använda mindre grovt våld, kanske riktat mot mindre vitala delar av [angriparens] kropp.”

Det är värt att påpeka att jag personligen är tämligen skeptisk till rimligheten i att förvänta sig hjälp från allmänheten i en nödvärnssituation, och så är särskilt fallet i de scenarion som karaktäriseras av ett snabbt händelseförlopp och allvarligt våld. Bara för att det finns människor i närheten betyder inte det att dessa är villiga, eller ens kapabla att ingripa i tid. Att således sätta tillit till att en möjlighet att påkalla hjälp är liktydigt med att även få hjälp ter sig något naivt.³⁵

³³ Se avsnitt 2.2.

³⁴ Både den angripne liksom angriparen använde och skadade varandra med kniv men D.D blev betydligt mindre skadad än angriparen.

³⁵ Jfr. Walléns (s. 161) och Borgekes (s. 582) kritik angående HD:s viktläggande av möjligheten att påkalla hjälp i NJA 1977 s. 655 respektive Knivfallet.

Genom att jämföra Knivfallet med NJA 2009 s. 234³⁶ framträder en klarare bild av ramen för försvarlighetsbedömningen för livsfarligt nödvärnsvåld. Det förra rättsfallet utgör här ett scenario utan nämnvärd skillnad i de involverades våldskapacitet³⁷ medan det senare är ett rättsfall med ett scenario där både angripare och angripen nyttjar livsfarliga vapen men där den enas våldskompetens är avsevärt nedsänkt till följd av skador uppkomna genom nödvärnshandlingar begångna mot denne under ett tidigare skeende av händelseförloppet.

HD, i ett bekräftande av den i Knivfallet introducerade tvådelade försvarlighetsbedömningen, fann i Hammarslagen att det livsfarliga våld som den nödvärnsnyttjande L.H hade använt sig av inte var i missförhållande till den skada som angreppet hotade med.³⁸ Det ansågs dock ändå som uppenbart oförsvarligt då L.H kunde ha använts sig av nödvärnsåtgärder som hade utsatt hans angripare för mindre ingripande våld när det blev uppenbart att denne, efter en period stiltje i angreppet, befann sig i ett försvagat tillstånd efter att ha mottagit flertalet hammarslag mot bland annat huvudet.

Det Hammarslagen med detta belyser är att en angripares vapeninnehav och vilja att använda den i sig inte ger en automatisk rätt att ta till livsfarligt nödvärnsvåld. Om det är möjligt och rimligt att avvärja ett livsfarligt angrepp utan att ta till livsfarligt våld, och personen i fråga är fysiskt och psykiskt kapabel att göra detta, måste den ta till mindre ingripande metoder

³⁶ Framöver kallat "Hammarslagen".

³⁷ Angriparen var förvisso större och kraftigare än D.D men jag anser att detta inte nödvändigtvis påverkar våldskapaciteten i någon större utsträckning eftersom kniv är ett vapen som inte behöver särskilt mycket kraft för att vara livsfarligt. Av större betydelse bör räckvidd bedömas vara men i fallet framgår att de båda var såpass nära inpå varandra att D.D var kapabel att greppa tag om angriparens knivarm medan han själv stack honom.

³⁸ I fallet hade en känt otrevlig granne anfallit L.H med bland annat kniv dagen innan och dagen efter, då den centrala händelsen för rättsfallet utspelade sig, åkt upp till L.H:s hus och där dödshotat L.H och dennes familj innan han anföll L.H med dragen kniv varpå L.H försvarade sig med en hammare han vid tillfället hade på sig.

för att nödvärnshandlingen skall vara tillåten. Detta följer av de två aspekterna som HD i Knivfallet etablerade och i Hammarslagen bekräftade. Således kan man något förenklat summera det ovan skrivna som att när liv står på spel så är det inte alltid försvarligt att försvara sig på samma sätt som man blir anfallen. Bevarandet av mänskligt liv, även det tillhörande någon som försöker ta någon annars, har helt enkelt ett för högt skyddsvärde för en så pass okomplicerad bedömning. I en analys av de båda här presenterade rättsfallen kommer Borgeke fram till den ”möjliga slutsatsen” vad gäller uppenbart oförsvarligt-bedömningen att:

”våld som utövas med farliga vapen eller tillhyggen lätt blir bedömt som uppenbart oförsvarligt även om det hot eller våld som angriparen tillgriper är mycket allvarligt. Detta gäller särskilt om nödvärnsvåldet har resulterat i angriparens död. Och vid direkt livsfarliga angrepp läggs det en hel del på den angripne när det gäller att avväga nödvärnsvåldet på ett riktigt sätt. I dessa lägen måste den angripne tydligen alltid allvarligt överväga om inte han eller hon har möjlighet att fly. Detta gäller, som det får förstås, även om en flykt i sig innebär risker för den angripne.”³⁹

Därmed kan konstateras att en person som tar till livsfarligt våld i nödvärnssyfte inte kan ignorera sin inneboende rationalitet trots att situationen i fråga troligtvis är bland de mest stressfulla och emotionellt starka som denne någonsin kommer att utsättas för. Med detta sagt är det dock även värt att påminna om att försvarlighetsbedömningen görs under lugna omständigheter av individer som ofta har helt andra livserfarenheter än den som begick handlingen, och vars bedömning till stor del kan antas utgå från deras egna, icke nödvändigtvis vetenskapligt baserade förmodan gällande vad som under omständigheterna kan ha ansetts realistiskt.

3.3 Försvarlighetsbedömningen vid nyttjande av vapen

I avsnitt 3.2 har jag gått igenom hur försvarlighetsbedömningen gällande livsfarligt våld är utformad. Frågan hur nyttjande av vapen, och då i

³⁹ Borgeke, s. 582 – 583.

synnerhet sådana som ofta är förknippade med livsfarligt våld, påverkar försvarlighetsbedömningen av en nödvärnshandling är värd att gå närmare in på. Inledningsvis kan det vara bra att ha klart för sig att HD har konstaterat i NJA 1994 s. 48⁴⁰, vilket bekräftades i NJA 1995 s. 661, att det endast är i ”utpräglade undantagsfall” som det kan anses som inte uppenbart oförsvarligt att i nödvärnsyfte bruka ett livsfarligt vapen. Per-Edwin Wallén har, i en analys av utgången i NJA 1977 s. 655⁴¹ dock belyst frågan på ett sätt som inbjuder till att tolka det skrivna utefter ett visst förhållningssätt.⁴² De relevanta omständigheterna för vapenfrågan i Pistolen är att K, då han blev angripen av en mycket hotfull men obehäpnad person hade tagit upp en laddad pistol som han bar med sig som han trodde var säkrad. Pistolen ifråga gick av och med ett skott bragde angriparen om livet. Skillnaden i vapeninnehav, vilken HD bland annat lägger vikt vid för utgången i målet, hävdar Wallén skall ses som ett uttryck för styrkeförhållandet mellan den angripne och angriparen. Att angriparen var obehäpnad påpekar han är tämligen intetsägande då det är:

”fullt möjligt att döda en människa utan att använda vapen eller tillhygge, och avgörande är alltså, om [angriparen] var K mer eller mindre överlägsen i fysisk styrka”.⁴³

Med detta sagt så finns det alltså skäl att tolka vapenanvändning som en faktor som informerar styrkeförhållandet mellan den angripne och angripare. Denna slutsats kan för övrigt även nås genom den enkla iakttagelsen att vapen kan definieras som verktyg vars syfte är att öka användarens våldskapacitet. Innebörden av detta är att scenariot väpnad mot obehäpnad inte skall ses som väsensskild från scenariot obehäpnad mot obehäpnad utan snarare som två sektioner inom ett spektrum. Av detta följer att det inte automatiskt går att likställa brukandet av vapen med livsfarligt våld. Däremot får det ses som något som väsentligt påverkar brukarens våldskapacitet vilket informerar styrkeförhållandet mellan angripare och

⁴⁰ Framöver kallat ”Dykarkniven”.

⁴¹ Framöver kallat ”Pistolen”.

⁴² Wallén, s. 160 – 162.

⁴³ Wallén, s. 161.

angripne. Så är särskilt fallet vid nyttjande av vapen såsom knivar och skjutvapen som till sin natur har lätt för att orsaka livsfarligt våld.

3.4 Hur kan vapen användas på ett sätt som inte innebär livsfarligt våld?

I de tidigare delarna av avsnittet har jag redovisats hur vapen kan användas på ett sätt som innebär livsfarligt våld. I den här sektionen skall undersökas hur de kan användas på ett sätt som inte utgör livsfarligt våld.

Det bör snarast framstå som självklart att det i vissa fall räcker att informera sin angripare om att man är beväpnad, särskilt om man i samband därmed tydligt demonstrerar att så är fallet. Detta är dock knappast en universell lösning, särskilt med tanke på att det inte alltid är lämpligt, eller ens möjligt att därom informera en angripare innan en fysisk situation uppstår.⁴⁴ Då det inte alltid är tillräckligt för att avvärja ett överhängande angrepp att informera angriparen om sin våldskapacitet är beväpnade personer som hamnar i en nödvärnssituation således ibland nödgade att ta till våld. Som påpekat tidigare är den angripne då begränsad i det nödvärnsvåld som denne får nyttja om hen vill hålla sig inom lagens ramar. Det finns därför ett stort rättsäkerhetsbehov att utreda hur gränsdragningen skall göras för vad som utgör livsfarligt våld. På grund av den höga grad av unika omständigheter som innefattas i nödvärnssituationer är det inte möjligt att ge ett heltäckande svar på detta, och i det flesta fall får nog det sunda förnuftet anses räcka för att ge ett klart svar. Det är dock med detta sagt önskvärt att göra några iakttagelser.

Wallén nämner i en artikel⁴⁵ ett hovrättsfall⁴⁶ av relevans för förståelsen av nyttjande av vapen. Det för uppsatsen intressanta i fallet är att hovrätten gör bedömningen att trots att den angripne befann sig i en situation där användning av kniv i nödvärn godtogs ansågs det som uppenbart

⁴⁴ Jfr Walléns kommentar angående HD:s slutsats att det hade räckt för K att informera sin angripare om att han hade en pistol för att avvärja det aktuella angreppet i Pistolen. Wallén, s. 161 – 162.

⁴⁵ Wallén s. 162 – 163.

⁴⁶ Publicerat i SvJT 1975 ref. s. 67.

oförsvarligt att, som Wallén uttrycker det, ”hugga så mot den obehäpnade [angriparen], att dennes bål kunde träffas med de risker för livet, som detta innebar.”⁴⁷ I det inte helt olika rättsfallet NJA 1990 s. 210⁴⁸ försökte F.H freda sig mot ett ungdomsgäng som hade jagat och ikappkommit honom genom att vifta en kniv framför sig. Denna tapetkniv träffade en av angriparna så att han led skärskador i ansikte och på hals. Då kniven var mycket vass och F.H:s handlande möjliggjorde att allvarliga skador kunde ha uppstått ansågs gärningen vara uppenbart oförsvarligt. I fallet Dykarkniven orsakade den åtalade en individ som hade gjort inbrott i hans bil en oavsiktlig kroppsskada då M.H, med en dragen 25 cm lång dykarkniv tacklade omkull personen och således skapade en situation ”som innebar stora risker för att [individen] under tumultet kunde komma att tillfogas stora skador.” HD fann att denna handling var uppenbart oförsvarlig även om M.H räknade med att tjuven hade på sig något vapen.

I kontrast till detta nyss sagda kan man belysa ett rättsfall från Svea hovrätt, mål nr. B 8765–00, som tas upp av Monica Larsson i boken *Den onda cirkeln – Om brottsoffer, genus och rätten*. I det fallet ansåg tingsrätten att en kvinnas agerande att i en nödvärnssituation bruka kniv mot en man på ett sätt som enbart resulterade i mindre sår på dennes ben inte var uppenbart oförsvarligt.⁴⁹

Slutsatsen dessa rättsfall inbjuder en till att dra är, kanske inte helt överraskande, att riskerna förknippade med våldet är av stor betydelse för bedömningen huruvida det skall anses som livsfarligt våld eller inte. Avgörande i den hänsynen synes vara hur stor kontroll personen har över sin handlings potentiella konsekvenser. Ett vilt viftande med kniv i syfte att skapa utrymme mellan sig och sin angripare, vilket ju per definition är en distanserande handling i ton med det beaktningsvärda agerandet att försöka undfly situationen på ett sätt som minimerar fysiskt våld, kan kanske

⁴⁷ Wallén, s. 163.

⁴⁸ Framöver kallat ”Tapetkniven”.

⁴⁹ Larsson, s. 82. Hovrätten ansåg dock att vid tillfället så hade kvinnan enbart rätt till nödvärn till följd av att mannen vägrade lämna hennes lägenhet efter tillsägelse (jfr. 24:1 BrB p. 4) och att hon ”under alla omständigheter inte varit berättigad att till knivvåld” (se Larsson, s. 83).

framstå som en smart, lämplig och relativt mild nödvärnsgärningen men kan ändå komma att bedömas som livsfarligt våld skapat med ett vapen. Innebörden av detta, i enlighet med citatet från Borgeke i slutet på avsnitt 3.2, är att det försätter personen i en uppförsbacke vad gäller uppenbart oförsvarligt-bedömningen. Att syftet bakom handlingen var de facto att minimera det nyttjade våldet i nödvärnssituationen skall ju inte ges nämnvärd betydelse då prövning huruvida alternativa handlingssätt förelåger utifrån objektiva utgångspunkter.⁵⁰

⁵⁰ Se avsnitt 3.2.

4 Är det uppenbart oförsvarligt att ta till övervåld i flera-mot-en-situationer?

4.1 Översikt

Det lär knappast vara kontroversiellt att påstå att en person som blir utsatt för ett angrepp av flera angripare befinner sig i en särskilt prekär situation vilket naturligtvis även reflekteras i det våld som blir aktuellt. Vad gäller den angripne så summerar Curt Blomkvist dennes nödvärnsalternativ som att:

”[a]ntingen måste nödvärnshandlingen drabba dem alla eller också en av dem så eftertryckligt att de andra drar sig ur leken.”⁵¹

Självklart är verkligheten snarare ett spektrum mellan dessa två alternativ men för uppsatsens klarhets skull kommer jag i det följande att behandla det som en binär fråga.

Det senare alternativet är från ett rättssäkerhetsperspektiv intressant då det väcker frågor av hög relevans för rättfärdigandet av nödvärnshandlingarna. Hur skall man egentligen se på våld som är riktat mot en angripare när det åtminstone delvis åsyftar att få andra angripare att avbryta angreppet? Är det i sådana fall acceptabelt att ta till ett grövre våld än vad man skulle ha gjort mot bara en angripare och om så är fallet går det att utrona ett spår för hur mycket ”övervåld”⁵² som kan tolereras för ändamålet?

4.2 Generellt om flera-mot-en-situationer

Som tidigare har nämnts i avsnitt 2.2 så skall man först bedöma huruvida en nödvärnshandling var uppenbart oförsvarlig. Detta sker utefter två aspekter, nämligen huruvida åtgärden klart avviker från vad som var nödvändigt för

⁵¹ Blomkvist s. 41.

⁵² Med termen övervåld åsyftar jag våldshandlingar som sträcker sig utöver det tillåtna i en en-mot-en-situation men som den angripna ändå riktar mot specifik angripare i syfte att få andra angripare att avbryta sina angrepp.

att avvärja angreppet eller om det föreligger ett uppenbart missförhållande mellan handlingen och den av angreppet hotade skadan. Åtgärden i fråga är fysiskt våld i syfte att förmå angripare att upphöra med sitt angrepp. Detta skall ses från de tre i avsnitt 2.2 nämnda perspektiven – angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt. Eftersom det är frågan om en helhetsbedömning måste det därför ses som visst att inkludera ett hänsynstagande till det numerära underläget för den angripne. Detta borde därför resultera i att mer våld än vad som hade varit brukligt i en en-mot-en-situation tillåts. Situationens natur är ju inte enbart den av ökad våldskapacitet i form av mer personal, vilket innebär att den angripne måste tillåtas nyttja nödvärnsvåld mot alla angripare vilket per definition resulterar i åtminstone en kvantitetskillnad i våldet. Därutöver blir även gruppsykologi involverat liksom troligen en ökad motvilja för förbipasserande att vilja involvera sig. Då man redan kan ifrågasätta lämpligheten i att förvänta sig hjälp från allmänheten i en-mot-en-situationer⁵³ borde detta innebära att det knappast bör beaktas vad gäller bedömningen av hur trängt ett läge skall uppfattas när det kommer till flera-mot-en-situationer, om det inte klart framgår av omständigheterna att hjälp därifrån fanns att tillgå.⁵⁴

Nu är det ju dock inte enbart nödvändigheten av gärningen som man måste se till utan det krävs även en bedömning huruvida ett missförhållande mellan potentiell skada och handlingen föreligger. Denna riskevaluering i försvarlighetsbedömningen är mig menat det som vållar störst bekymmer när det kommer till frågan om övervålds tillåtlighet eftersom det är mycket möjligt att våldet man måste bemöta en angripare i ett sådant scenario med skulle bli grövre än det som man själv skulle ha utsatts för. En följd av nödvärnsrättens relativitet kan här alltså innebära att den angripne saknar en rätt att försvara sig till den grad som hade krävts.⁵⁵ Detta kan problematiseras på så sätt att även om man väljer det andra alternativet,

⁵³ Se fotnot 35.

⁵⁴ Denna åsikt gällande potentiell hjälp från allmänheten skall ses som enbart ett uttryck för de lege ferenda.

⁵⁵ Se fotnot 21.

nämligen att sprida ut sina våldshandlingar till alla angripare, så kan detta även påstås innebära ett missförhållande då risken för skador ökar. Innebär detta således att nödvärn skall vara svårt att rättfärdiga i flera-mot-en-situationer? Ett jakande svar här känns föga ändamålsenligt. Det är dock viktigt att inte glömma bort att tack vara nödvärnets relativitet och den breda marginal som tillåts vid försvarlighetsbedömningen av åtminstone icke-livsfarligt våld så kan även en oförsvarlig gärning vara tillåten så länge dess otillåtenhet inte är uppenbar.⁵⁶ En balans kan därför sägas uppstå mellan de båda som ger individen ett visst skyddsnet för de annars kanske hårda konsekvenserna av handlingarna begångna under extrema, och oftast hastiga omständigheter. Då en flera-mot-en-situation av sin natur troligtvis ställer högre krav på den angripne att ta viktiga beslut under tidspress är därför även marginalerna rimligen större för vad som anses som uppenbart oförsvarligt agerande.

Som påpekas av Asp, Ulväng och Jareborg kan det ibland vara svårt att urskilja när ett angrepp är avslutat och när försvar sker mot ett angrepp som fortfarande är överhängande.⁵⁷ I ett flera-mot-en-scenario ökar komplexiteten eftersom fler variabler, inte minst vad gäller antal potentiella angripare, är involverade. Detta innebär således en viss uppförsbacke för åklagaren, som har bevisbördan för att nödvärn inte föreligger.⁵⁸ Detta skulle i så fall tjäna som ett visst lagskydd för den som hamnar i en flera-mot-en-situation. Ett enkelt tanke-exempel som belyser denna gränsdragningsproblematik är att en grupp personer stöter på en ensam individ, varpå en i gruppen går fram till individen och försöker misshandla denne. Om den angripne då, nyttjande sin nödvärnsrätt, avstyr den framgångnas försök till misshandel så att personens faktiska angrepp avbryts hur skall denne då förhålla sig till de andra som befinner sig på en viss distans? Är deras närvaro att anse i samband med omständigheterna som ett nytt överhängande angrepp, en fortsättning på samma angrepp, eller

⁵⁶ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 217.

⁵⁷ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 212.

⁵⁸ Se stycket om bevisbördan i avsnitt 2.1.

skall angreppet anses som avslutat? Vad som är klart är att om det objektiva svaret är det sistnämnda har den angripne fortfarande rätt till nödvärn om frånvaron därav inte är subjektivt täckt.⁵⁹ Denna rätt till putativt nödvärn innebär således ett betydande rättsligt skydd för personer som hamnar i flera-mot-en-situation.

En intressant, och i sammanhanget fundamentalt viktig fråga är om det mellersta alternativet innebär att den angripne kan få rikta sin nödvärnshandling mot angripare som redan är ”ute ur leken” om syftet därmed är att förmå de andra angripna att avbryta sitt angrepp innan de faktiskt har inlett det. Är ett sådant nyttjande av ett (kanske tillfälligt) övertag rättsenligt?⁶⁰ Rimligen måste en kamrats säkerhet täckas in under en angripares intressen,⁶¹ och då HD i Dykarkniven har uttalat att nödvärnsbestämmelserna vid kortvariga händelseförlopp reglerar hela skeendet innebär detta rimligen att sådant handlande till viss grad faller inom den breda marginal som försvarlighetsbedömningen skall hålla.⁶² Möjligen skulle den typen av nödvärnshandling i vissa fall även kunna förstås som ett lindrigare motmedel tillämpat på ett tidigt stadiet i syfte att avbryta ett förestående angrepp och således göra konsekvenserna mindre allvarliga.⁶³ De tidigare berörda rättsfallen Tapetkniven och det som publicerades i SvJT 1975 ref. s. 67 ger uttryck för att hur det än är med den saken så dras en klar linje vid nyttjandet av livsfarligt våld. Således måste en nödvärnsnyttjande person som tar till vapen i syfte att minska skillnaden i styrkeförhållandet mellan sig och angripna vara extra försiktig då övervåld i sådana fall lätt kan kvalificeras som livsfarligt våld, vilket enbart i så kallade utpräglade undantagsfall anses som en proportionerlig, och således lagenlig respons.

⁵⁹ Se stycket om putativt nödvärn i avsnitt 2.1.

⁶⁰ Jfr Blomkvist s. 33.

⁶¹ Se avsnitt 2.2.

⁶² Se avsnitt 2.2.

⁶³ Borgeke & Månsson, s. 454. Se även Asp, Ulväng & Jareborg, s. 211.

4.3 Utilitarism i bedömningen?

En fråga man lätt kan komma att ställas sig om man så är lagd är om det är möjligt att göra en utilitaristisk bedömning av nödvärnsvåldets två alternativ i en flera-mot-en-situation. Av det sagda i avsnitt 3.2 framgår att bedömningen för möjliga alternativhandlingar skall vara objektiv men går det att på ett meningsfullt sätt uppskatta hur många blåttiror ett benbrott är värt? En kanske mer intressant fråga är huruvida ett sådant resonemang kan rättfärdigas genom angreppets beskaffenhet när man ser till den angripnes egenskaper och möjlighet att klara upp situationen i fråga.⁶⁴ Skulle det för en kallblodig och utilitaristiskt lagd person vara lättare att rättfärdiga övervåld som något inom ramen för acceptabelt nödvärn? Hur mycket hänsyn skall i så fall tas till att kalkylationen skedde under tidspress? Detta är mig menat viktiga frågor som jag dessvärre inte har funnit svar på. Rent praktiskt saknar det nog större betydelse eftersom individens eventuella utilitaristiska läggning kan beaktas senare vid bedömningen huruvida personen i fråga svårligen kunde besinna sig.⁶⁵

4.4 Kan grövre nödvärnsvåld rättfärdigas av att det fanns angripare som den angripne inte vid tillfället var medveten om?

En sista fråga värd att ställa är huruvida grövre våld kan rättfärdigas retroaktivt i scenarion där fler angripare som den angripne inte var medveten om är inblandade. Finns det belägg för argumentet att övervåld, trots att det saknade det relevanta syftet, de facto förmådde den eller de dolda angriparna att avbryta sitt angrepp och att det därför skall anses rättsenligt? Nödvärnsrätt föreligger ju trots allt även i de scenarion där personen som har rätt till det inte är medveten om detta.⁶⁶ I det så kallade

⁶⁴ Se avsnitt 2.2.

⁶⁵ Ågren, Leijonhufvud & Wennberg, s. 117.

⁶⁶ Se avsnitt 2.1 första stycket.

Vallåkra-fallet⁶⁷ konstaterade hovrätten att den i fallet potentiella tredje angriparen utgjorde en beaktansvärd omständighet även om det i just det specifika målet inte föranledde någon förändring i bedömningen. Således får det med andra ord anses finnas god anledning att komma till slutsatsen att sådant grövre våld retroaktivt kan rättfärdigas.

⁶⁷Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr. 1928-16.

5 Slutsatser

Sunt förnuft är troligtvis nog för att i många fall avgöra lämpligheten av en nödvärnshandling. Därtill finns ett juridiskt skydds nät som teoretiskt sett skyddar individen vid gränsfall. Nyttjas livsfarligt nödvärnsvåld så blir dock skydds nätet för försvarlighetsbedömningen betydligt begränsat och personen försätts i den svåra situationen att vid en extremt emotionellt laddad och stressfull händelse närmast ha behövt agera såsom en fullt rationell människa. Detta i sin tur försvåras av att det hela bedöms av individer som inte nödvändigtvis kan antas ha den personliga erfarenheten eller den vetenskapliga uppbackningen för att kunna avgöra vad som utgör realistiska förväntningar att ha på en sådan situation. Ytterligare komplikationer fås av att en nödvärnshandling, såsom det av mig konstruerade exemplet i avsnitt 3.4, trots att det kan sägas vara ett rationellt försök att undvika våld och undkomma situationen, ändå kan komma att bedömas som uppenbart oförsvarligt då personen ifråga inte räknade med de risker som agerandet innebar. Dessa risker, vilka kan förstås utgöra ett huvudtema i försvarlighetsbedömningen blir än mer påtagliga när man involverar vapen. Även om brukandet av vapen inte automatiskt kan likställas med livsfarligt våld måste det anses utgöra en faktor som till en väsentlig grad påverkar styrkeskillnaden mellan angripare och angripen. Detta är mig menat en fullt rimlig slutsats eftersom många typer av vapen har en sådan våldskapacitet att deras användning lättare leder till livsfarligt än icke-livsfarligt nyttjande av våld. Således kräver vapennyttjande i nödvärnssyfte en hantering med fokus på riskminimerande framför allt annat. Detta är även helt i linje med lagtextens konstaterande att nödvärnsrätten skall anpassas till angreppets beskaffenhet.

När det kommer till flera-mot-en-situationer så får det numerära underläget ses som en faktor som informerar den helhetsbedömning som domstolarna skall göra gällande huruvida en nödvärnshandling var uppenbart oförsvarlig. Då detta påverkar styrkeförhållandet mellan angripen och angripare så innebär det att den angripne får kompensera genom att ta till mer våld så

länge det inte går emot de två aspekterna som reglerar försvarlighetsbedömningen. Detta i kombination med att nödvärnsrätten skall reglera alla skeenden i ett kort händelseförlopp innebär mig menat att man är berättigad till åtminstone en viss mängd övervåld. Så är troligtvis särskilt fallet om det tydligt kan demonstreras att det minskar det våld som annars hade behövts nyttjas.

Avslutningsvis kan således konstateras att det rådande rättsläget vad gäller nödvärnsrättens försvarlighetsbedömning är tillräckligt informativt i sin generalitet för att kunna användas för att besvara rättsläget i mer specifika scenarion på ett överlag tillfredställande sätt. Rättsläget är således, i alla fall vad de frågeställningar jag i uppsatsen har haft, kapabelt att uttala sig om samt hantera scenarion som verkligheten kan bjuda på och är därför ur ett rättssäkerhetsperspektiv väl strukturerat. Borgekes i avsnitt 1.6 citerade påstående om att vi har fått ”rimlig vägledning för hantering av invändning om nödvärn i fall då allvarligt våld har tillgripits” får således även ur ett större perspektiv än det han åsyftade med andra ord anses helt korrekt.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Propositioner

Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m (ansvarfri-
hetsgrunder m.m).

Statens offentliga utredningar

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk.

Litteratur

Asp, Petter, 'Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv', *Lika inför lagen?* /
redaktör: Görel Granström., S. 85–108, 1999.

[Cit. Asp]

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl.,
Iustus, Uppsala, 2013.

[Cit. Asp, Ulväng & Jareborg]

Blomkvist, Curt, *Rätten till självförsvar: om tillåtet och otillåtet våld i
nödsituationer*, Forum, Stockholm, 1972.

[Cit. Blomkvist]

Borgeke, Martin: *Nödvärnsrätten vid allvarliga angrepp på person. En ny
HD-dom med skiljaktig mening*, Juridisk Tidskrift, 2009/10 nr. 3, s. 571 –
589.

[Cit. Borgeke]

Borgeke, Martin & Månsson, Catharina, *Studier rörande allmän
straffrättspraxis m.m.*, Jure, Stockholm, 2019.

[Cit. Borgeke & Månsson]

Halén, Ann-Christine & Olson, Anna, *Nödvärnsrätt och möjligheter till
ersättning*, Fischer, Stockholm, 1991.

[Cit. Halén & Olson]

Larsson, Monica, 'Slå tillbaka!: har misshandlade kvinnor rätt till
nödvärn?', *Den onda cirkeln : om brottsoffer, genus och rätten.*, S. 57-94,
2004.

[Cit. Larsson]

Martinsson, Dennis: *Nödvarnsexcess med livsfarligt våld*, Juridisk Tidskrift, 2010/11 nr. 1, s. 141 – 146.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.
[Cit. Nääv & Zamboni]

Wallén, Per-Edwin: *Nödvarnsrätten*, Advokaten, 1987, s. 156 – 169.
[Cit. Wallén]

Ågren, Jack, Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, Tionde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2018.
[Cit. Ågren, Leijonhufvud & Wennberg]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1977 s. 655 – Pistolen

NJA 1990 s. 210 – Tapetkniven

NJA 1994 s. 48 – Dykarkniven

NJA 1995 s. 661

NJA 2005 s. 237 – Knivfallet

NJA 2009 s. 234 – Hammarslagen

Hovrätterna

SvJT 1975 ref. s. 67

Svea hovrätt, Mål nr. B 8765–00

Hovrätten över Skåne och Blekinge, Mål nr. 1928–16, dom 2017-04-11 –
Vallåkra-fallet